

Matanat XƏLİLOVA

AMEA Folklor İnstitutunun

“Mərasim folkloru” şöbəsinin elmi işçisi

e-mail:metanetsabirgizi@gmail.com

ORCID: 0009-0000-8293-1236

<https://doi.org/10.59849/2309-7922.2025.1.111>

**NOVRUZ MƏRASİMLƏRİ ŞUŞA FOLKLORUNDA
MİLLİ-MƏDƏNİ DƏYƏRLƏRİN ƏSAS FAKTORU KİMİ**

Xülasə

Novruz mərasimləri çox möhtəşəm sistemə malikdir. Bu mərasimlər və bayram proseduru o qədər çoxşaxəlidir ki, ən müxtəlif aspektlərdən tədqiqatlara cəlb oluna bilər. Şuşa folklorunda Novruz mərasimlərinin keçirilməsini tədqiq etmək də həm elmi, həm ictimai-sosial, həmçinin ideoloji-strateji baxımdan çox vacibdir. Məhz Şuşa ilə bağlı mətnlərin araşdırılması təbiidir ki, bütün kontekstlərdə milli-mədəni dəyərlərin məzmunu ilə işarələnir. Çünki Şuşa Qarabağın paytaxt statusunda olan qala-şəhəridir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda keçirilən Novruz mərasimləri milli məzmunu baxımından da Şuşa qalasının milli obrazı ilə çulğalaşır. Buna görə də Novruz mərasimləri Şuşa folklorunda milli-mədəni dəyərlərin faktoru olaraq üzə çıxır. Təbiidir ki, bu mövzunu tədqiq edərkən folklorumuzun xüsusi dəyəri və zənginliyi də əsas rolda çıxış edir. Eyni zamanda Şuşa folklorunda Novruz mərasimlərini tədqiq edərkən həm lokal, həmçinin regional səviyyədə bu mətnlərə yanaşmaq ehtiyacı da meydana çıxır. Yəni həm Qarabağda, həm də Şuşada yaranan folklor örnəkləri tədqiqata cəlb olunur. Təbiidir ki, bu kompleks təşkil edən mərasimlərin geniş strukturundan irəli gəlir. Buna baxmayaraq əsas diqqət aydındır ki, Şuşada keçirilən Novruz mərasimləri və Novruz bayramı üzərində aparılır. Tədqiqat işində Şuşa ilə bağlı qaynaqlardan da istifadə olunmaqla Şuşada keçirilən və bu gün də davam edən Novruz mərasimlərinə və milli kimlik məsələlərinə aydınlıq gətirilir. Onu da qeyd etmək ki, Novruz bayramı əsas etibarilə Şuşa folklorunda üç istiqamətdə öyrənilir. Birincisi, Şuşada keçirilən Novruz bayramı folklor janrlarında, ikincisi, müxtəlif elmi-ədəbi və tarixi-publisistik qaynaqlarda və mərasim folklorunda tədqiq olunur. Ancaq mövzumuz Şuşa folkloru olduğu üçün digər iki aspekt təqdim olunmaqla, əsas etibarilə folklor prizmasından konkret nümunələr əsasında milli-mədəni məzmununda tədqiqat işində araşdırılır. Ümid edirik ki, bu tədqiqat işinin bir çox yenilikləri elmi ictimaiyyətin diqqətini cəlb edəcəkdir.

Açar sözlər: Milli, kimlik, Şuşa, folklor, Novruz, mərasimlər, janr

Matanat KHALİLOVA

**NOVRUZ CEREMONIES AS THE MAIN FACTOR OF NATIONAL-
CULTURAL VALUES IN SHUSHA FOLKLORE**

Summary

Novruz ceremonies have a very perfect system. These ceremonies and the festive procedures are so multifaceted that they can be involved in the research from the most diverse aspects. It is also very important to study the holding of Novruz ceremonies in Shusha folklore from scientific, socio-public, as well as ideological and strategic points of view. It is natural that the study of texts related to Shusha is marked by the content of national and cultural values in all contexts. Because Shusha is a fortress-city in the status of the capital of Karabakh. It should also be noted that the Novruz ceremonies held in Azerbaijan are intertwined with the national image of the Shusha fortress in terms of their national content. Therefore, Novruz ceremonies emerge as a factor of national-cultural values in Shusha folklore. Naturally, studying this theme, the special value and richness of our folklore also plays a key role. At the same time, investigating Novruz ceremonies in Shusha folklore, there is a need to approach these texts at both the local and regional levels. It means, folklore samples originating in both Karabakh and Shusha are included in the research. Naturally, it becomes from the broad structure of the ceremonies that make up the complex. Nevertheless, the main focus is clearly on the Novruz ceremonies and Novruz holiday in Shusha. Using sources related to Shusha in the research work, the Novruz ceremonies held in Shusha and continuing today and the issues of national identity are clarified. It should also be noted that Novruz holiday is mainly studied in Shusha folklore in three directions. Firstly, Novruz holiday held in Shusha is studied in folklore genres, and secondly, in various scientific-literary and historical-journalistic sources and ceremonial folklore. However, since our subject is Shusha folklore, two other aspects are presented, which are mainly investigated in the research work in national-cultural content on the basis of specific examples through the prism of folklore. We hope that many innovations of this research work will attract the attention of the scientific community.

Keywords: national, identity, Shusha, folklore, Novruz, ceremonies, genre

Метанет ХАЛИЛОВА

ОБРЯДЫ НОВРУЗА КАК ГЛАВНЫЙ ФАКТОР НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ШУШИНСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

Резюме

Церемонии Новруза имеют очень грандиозную систему. Эти церемонии и праздничные процедуры настолько многогранны, что их можно изучать с разных точек зрения. Исследование празднования обрядов Новруза в фольклоре Шуши также имеет большое значение с научной, социологической и идейно-стратегической точки зрения. Естественно, что изучение текстов, связанных с Шушей, отмечено содержанием национально-культур-

ных ценностей во всех контекстах. Потому что Шуша — город-крепость со статусом столицы Карабаха. Следует также отметить, что празднование Новруза, проводимое в Азербайджане, по своему национальному содержанию неразрывно связано с национальным образом Шушинской крепости. Поэтому обряды Новруза выступают в фольклоре Шуши как фактор национально-культурных ценностей. Естественно, что при изучении этой темы особая ценность и богатство нашего фольклора также играют ключевую роль. В то же время при изучении обрядов Новруза в фольклоре Шуши возникает необходимость подхода к этим текстам как на локальном, так и на региональном уровне. То есть в исследование включены фольклорные примеры, происходящие как из Карабаха, так и из Шуши. Естественно, это вытекает из обширной структуры церемоний, составляющих комплекс. Однако очевидно, что основное внимание уделяется празднованию Новруза и самому празднику Новруз, проводимому в Шуше. В исследовании также используются источники, связанные с Шушей, чтобы пролить свет на церемонии Новруза и вопросы национальной идентичности, которые проводятся в Шуше и продолжаются по сей день. Следует также отметить, что в Шушинском фольклоре праздник Новруз изучается в основном в трех направлениях. Праздник Новруз, проводимый в Шуше, изучается, во-первых, в фольклорных жанрах, во-вторых, в различных научно-литературных и историко-публицистических источниках, обрядовом фольклоре. Однако поскольку нашей темой является Шушинский фольклор, в исследовательской работе представлены и рассмотрены в национально-культурном контексте, в основном через призму фольклора, на конкретных примерах, два других аспекта. Мы надеемся, что многочисленные инновации этой исследовательской работы привлекут внимание научного сообщества.

Ключевые слова: *Национальный, идентичность, Шуша, фольклор, Новруз, обряды, жанр*

Novruz mərasimləri şərq xalqlarının, eləcə də türk xalqlarının keçirdiyi böyük mərasimlər olmuşdur. İstər lokal, istər regional, istərsə də qlobal səviyyədə keçirilən bu funksional mərasimlər türk xalqlarının milli dünyagörüşündə xüsusi yer tutmuşdur. Elə buna görə də Novruz mərasimləri milli-mədəni aspektdən də öyrənilməsi ehtiyacını meydana çıxarır. Novruz mərasimlərinin milli qalamız olan Şuşa şəhərində xüsusi ehtiramla keçirilməsi də bu mərasimlərin milli kimliyi ifadə etməsindən irəli gəlir. Eyni zamanda onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu kontekstdə Şuşa folklorunda araşdırma aparmaqla, milli kimliyimizin məkan işarəsi olaraq Şuşa ucalığını, milli-mədəni və s. dəyərlərin xəzinəsi olaraq folklorumuzu, türk xalqlarının ortaq mədəniyyəti olaraq Novruz mərasimlərini əsas götürmüşük. Konkret olaraq Şuşa şəhərində keçirilən müxtəlif Novruz mərasimlərini folklor örnekləri, janr və motivlər əsasında tədqiq etmək, eləcə də bu mərasimlər haqqında bədii-ədəbi və tarixi qaynaqlara müraciət etmək tədqiqat işinin zənginliyi üçün

çox vacibdir. Təbiidir ki, folklorumuz yerli-məhəlli olaraq bütünlüklə ayrı şəkildə götürülə bilməz. Ancaq eyni mədəniyyətin səciyyəvi xüsusiyyətləri olaraq lokal səviyyədə izlənilməsi də folklorşünaslığın aktual problemlərindən biridir. Şuşada keçirilən Novruz mərasimləri bu ərazinin spesifik xüsusiyyətləri olaraq da işarələnir və Şuşa şəhərinin nümunələri kimi ayrıca öyrənilməsi ehtiyacını da meydana çıxarır. Aydın ki, biz burada folkloru təcrid olunmuş formada öyrənmək niyyətində deyilik, ancaq konkret olaraq Şuşa şəhərində keçirilmiş Novruz mərasimlərini diqqətdən keçirmək istəyirik. Əlbəttə, eyni mərasimlər digər ərazilərdə də həyata keçirilir. Çünki qeyd etdiyimiz kimi, Novruz mərasimləri nəinki bir şəhərin, bir bölgənin, hətta türk xalqlarının və şərqi xalqlarının keçirdiyi möhtəşəm yaz mərasimləridir. Təbiidir ki, burada eyni xassəli monoton vahid struktur özünü göstərəcək, ancaq Şuşa şəhərində keçirilən Novruza da həssaslıqla toxunmaq tədqiqatın əsas vəzifəsini təşkil edir. Eyni zamanda qeyd edək ki, Novruz mərasimlərinin milli-mədəni dəyər olaraq Şuşa folklorunda özünü göstərməsi təbii haldır. Çünki həm Novruz mərasimlərində milli kimliyimiz aydın görünür, həmçinin Şuşa şəhəri milli qalamız olaraq milli kimliyimizin möhtəşəm ifadəsidir. Təsadüfi olmayaraq, Azərbaycanda keçirilən Novruz bayramı “Novruz Ensiklopediyası”nda qaynaqlara istinadla göstərilir ki, indi artıq demək lazımdır ki, bu bayram Azərbaycan xalqının milli və mənəvi bayramıdır (1, 23).

Şuşa şəhərinin də milli obrazını şöhrətli “Qarabağnamə”lərdə görmək olur. Bu Qarabağnamələrdən Həsən İxra Əlizadənin “Şuşa şəhərinin tarixi” əsərində Şuşa şəhərini bütöv vətən anlamında görə bilirik: “Şuşa! Bu ad nə qədər əziz, doğma, munis və sevimli bir ad; nə qədər dilnəvaz və mehriban bir ana – vətəndir (2, 77).

Şuşada keçirilən Novruz bayramı haqqında xalq arasından toplanan folklor örnəklərində dəyərli bilgilər özünü göstərir. Bu problem bir neçə aspektdə özünü göstərir. Şuşada keçirilən Novruz bayramı folklor janrlarında, müxtəlif elmi-ədəbi və tarixi-publisistik qaynaqlarda və mərasim folklorunda öyrənilir. Folklorşünas alim S.Orucova qeyd edir ki, toy, Novruz bayramı, Xıdır Nəbi, “Qodu-qodu” mərasimi, inanclar, Xarıbülbul ilə bağlı əfsanələrdə Şuşa folklor nümunələrini müşahidə etmək olur (3).

Şuşada keçirilən Novruz bayramı müxtəlif elmi-ədəbi, tarixi-publisistik qaynaqlarda da yer alır. Biz bu barədə “Şuşa – Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı” adlanan biblioqrafiyada bu qaynaqları aydın görə bilirik (4, 78, 81, 93, 114, 121, 172, 269) və s.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu barədə geniş tədqiqat işinə də ehtiyac hiss olunur. Ancaq tədqiqat mövzumuz konkret olaraq Novruz bayramı olduğu üçün təbiidir ki, əsas etibarilə mərasim folkloruna uyğun şəkildə Şuşada Novruzun necə keçirilməsinə nəzər yetirmək daha vacibdir. Çünki Novruz mərasimləri o qədər geniş kompleks təşkil edir ki, bu kimi aspektləri bütünlüklə təqdim etmək demək olar ki, imkan xaricindədir.

Şuşada keçirilən Novruz mərasimləri silsiləvi olaraq öyrəniləndə bu bayramın həm bu şəhərdə də geniş səviyyədə keçirilməsi, həm də milli-mədəni dəyər kimi işarələnməsi təsdiqini tapmış olur. Y.Hüseynov Şuşada keçirilən Novruz mərasimlərini əhatəli olaraq elmi-kütləvi oxuculara təqdim etmişdir. Bu tədqiqat əsasında demək olar ki, Şuşada keçirilən Novruz mərasimlərinə aydın nəzər yetirə bilirik. Aydın ki, bu mərasimlər xalq arasında mövcud olmuş və bu günə qədər də davam etməkdədir. Ancaq bu kimi mərasimlər, adət-ənənələr, etnoqrafik mətnlər ensiklopedik qaynaqlar və tədqiqat işləri ilə pasportlaşdırıldıqda elmi cəhətdən daha əsaslı olur. Y.Hüseynov öz əsərində “Novruz Qarabağda və Şuşada da təntənəli şəkildə qeyd olunardı” rubrikası altında Şuşada keçirilən Novruz mərasimlərindən geniş bəhs açmışdır. Bu mərasimlərdən Novruz bayramının kompleks etnoloji bütövlüyünü təmin edən tədbirlərin hələ xanlıq dövründən keçirilməsinin diqqətə çatdırılması xüsusi olaraq təqdirəlayiqdir. Baharın gəlişindən hələ 40 gün əvvəl bu kimi mərasimlərin keçirilməsi, ev-eşiyin təmizlənilib sahmana salınması, çərşənbələrin keçirilməsi, bu çərşənbələr dövründə xüsusi Novruz yeməklərinin hazırlanması, Novruz mətbəxinin zənginliyi, qohumların bir-birinin evinə mübarəkbadlığa getməsi, qocalara, xəstələrə baş çəkməsi, səməni göyərdilməsi, yumurta döyüşdürülməsi, xalq arasında Novruz bayramı ərəfəsində oyun və tamaşaların icra olunması və s. məsələlər bu kitabda öz əksini tapmışdır (5, 119-123).

Bayram günlərində hər yerdə olduğu kimi Şuşada da icra olunan mərasim xarakterli xalq oyun və tamaşalarından “Kosa-Kosa”, “Qodu-qodu”, “Qarıpusma”, “Torbaatma”, “Çilləkəsmək” və s.dən bəhs olunmuş və ən maraqlısı ondadır ki, qarıpusma və qarılara torba atmalar da mərasim olaraq qeyd olunmuşdur (5, 123-126).

Şuşada süfrəyə “S” hərfi ilə başlanan yeddi nemət qoyulması da diqqətdən qaçmamışdır. Bunlar səməni, süd, su, suxarı, sirkə, sarımsaq və süddaş olardı (5, 127).

Təsadüfi deyil ki, müxtəlif ərazilərdə bu nemətlər fərqli olsa da, bu kimi davranış modeli ensiklopedik qaynaqlarda “yeddisin”, yəni yeddi “S” adlanır (6, 45).

Y.Hüseynov qeyd edir ki, Novruzun gəlişi ilə bağlı olan adət-ənənələrimizdən biri də nişanlı oğlan və qızlara bayram hədiyyələrinin aparılması idi. Bu mərasim milli adət və ənənələrimizə uyğun formada icra olunurdu. Bayram hədiyyələri qiymətli əşyalarla bəzədilərdi. Nişanlı qızlar nişanlılarına müxtəlif növ corablar toxuyardılar (5, 126).

Şuşada bu kimi mərasimin spesifikliyi həm də ondan görünür ki, bir çox yerlərdə nişanlı qız evinə hədiyyələr aparıldığı halda (1, 44), burada oğlan evinə də hədiyyələr yollanırdı ki, təbiidir ki, bunlardan bir qismi də nişanlı qızların nişanlılarına toxuduqları corablar idi. Təsadüfi deyil ki, bu kimi adətdən şöhrətli klassik sənətkar M.H.Şəhriyar da Güney Azərbaycanda keçirilən mərasim olaraq bəhs etmişdir:

*Bayram idi, gecəquşu oxurdu,
Adaxlı qız bəy corabın toxurdu,
Hər kəs şalın bir bacadan soxurdu,
Ay nə gözəl qaydadı şal sallamaq,
Bəy şalına bayramlığın bağlamaq (7, 41).*

Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, M.H.Şəhriyarın təsvir etdiyi nümunədə nişanlı qız sovqatını gizli şəkildə bəyə çatdırır. Elə “Novruz Ensiklopediyası”nda da bu barədə deyilir ki, nişanlı qız öz adaxlısına bayram payını xəlvətcə göndərər (1, 44).

Bu ensiklopedik qaynaqda eyni zamanda qeyd olunur ki, bayramlıq-adətə görə ilaxır çərşənbə, Novruz axşamı nişanlı qızların adına oğlan evi tərəfindən göndərilən bayram sovqatıdır (1, 44).

Y.Hüseynov Novruzda Şuşada icra olunan “Çilingağac”, “Dirədöymə”, “Sacayağı”, “Gizlənpaç”, “Yoldaş, səni kim apardı?”, “Orta mərə”, “Beldən hoppanma”, “Kəndiratma”, “Fıfıra hərlətmə”, “Qaçış”, “Kim tapar” və s. kimi uşaq oyunlarından da bəhs etmişdir ki, bunların bir qismi demək olar ki, digər bölgələrə aidliyi ilə diqqət çəkmir (5, 128).

Y.Hüseynov Novruzun milli-mədəni xarakteri haqqında da göstərir ki, bəşər tarixinin ilk bayramlarından bəlkə də birincisi olan yeni ilin başlanğıcı, baharın gəlişinin ilk günü və bu günün milli adət və ənənələrə uyğun olaraq qarşılınması və keçirilməsi təbii görünür. Şərqi xalqları-ərəblər, farslar və başqaları Novruzunu öz adlarına çıxmağa, özünüküləşdirməyə çalışmışlar (5, 115).

Tədqiqatçı bu kontekstdə eyni zamanda Novruz bayramını onu keçirən hər xalqın milli xarakterinə uyğunluğu-identikliyi məsələsinə də toxunmuşdur. Azərbaycanda keçirilən Novruz bayramının milli adət və ənənələrə uyğun olaraq keçirilməsini isə tarixi-etnoqrafik cəhətdən əsaslandırmışdır (5, 120).

Şuşada çox maraqlı tonqal adətləri də olmuşdur ki, bu da xalq məişəti ilə Şuşanın səfalı təbiətinin kontaminasiyasından qaynaqlanır. P.Axundbəyli bu barədə maraqlı bir etnoqrafik mətn təqdim etmişdir: “O vaxtlar (yəni uşaq illərimizdə) Şuşada Böyük qurdlar məhəlləsində Qaya başı deyilən yerdən partlağan çubuqlarından şələ yığıb çırpı hazırlayırdıq. Məhəlləmizin bayram tonqalları arasında yarış olardı. Kimin tonqalında şiddətli partlayış olardısı, o, qalib gəlmiş hesab edilərdi (8, 429).

Şuşa folklorunda Qarabağ folklorunun lokal paradıqması olaraq Novruz çərşənbəsinin fərqli adlanmasının da şahidi oluruq. Belə ki, Şuşa folklorunda axır çərşənbəyə tək çərşənbə deyilməsi xüsusi diqqət çəkir ki, çərşənbəni bu şəkildə adlandırmaq lokal-regional səviyyədə Qarabağ ərazisində işarələnilir. Bu aspektdən Qarabağ ərazisindən toplanmış aşağıdakı mətni gözdən keçirmək olar: “Təhdə* yumurtanı qoyurdular böyürtkənin altına, boyatı çağırırdılar:

*Boz at gəlir yenişdən,
Tərki dolu yemişdən.*

Allah saa qismət eləsin,

O gələn yemişdən.

Həmən təh gejasında arvatdar boyatı çağırırdı, üzüh salırdılar suya, deyirdilər:

Otumuşam Bakıda,

Ürəyim səksəkida.

Maa bir gül dərdi,

Qızılgül nəlbəkida (9, 151).

Antologiyada təh sözünün izahı da təqdim olunur: “Təh – axır çərşənbədir” (9, 151).

Şuşa folklorunda Novruzda çillə kəsmələrə aid də müxtəlif örnəklər vardır. Y.Hüseynov bu mərasimi etnoqrafik mətn nümunəsi olaraq çox dolğun şəkildə təqdim edir: “Bayram günü Şuşada axar su sahəsinə getmək adət idi. Su başında çilləkəsmək mərasimi təşkil olunardı. Gənclərin və uşaqların çilləsinə ağbirçək, el arasında böyük nüfuzu olan qadınlar icra edərdilər. Bayram günü çillə kəsdirlənlər sübh çağı kəhriz və çeşmələrin başına toplaşardılar. Mərasimi başlamaq üçün dualar və suyun şərəfinə mədhnamələr oxunardı. İlk olaraq çilləsi kəsilən üç-dörd qurtum su içərdi. Sonra onun hər iki əlinin baş barmaqları qırmızı sapla bir-birinə bağlanardı. Çiləçi mərasim iştirakçılarına xeyir-dua dilədikdən sonra əlindəki qayçı ilə barmaqlardakı sapı kəsib suya ataraq deyərdi ki, “Yeddi ildə sənə gələn xəta-bələni su aparsın” (5, 124).

Onu da nəzərə çatdırmaq lazımdır ki, Novruz çillələrinin Şuşa folklorunda yer alması da çox əhəmiyyətli hadisə olaraq bu tədqiqatda araşdırılmışdır. Çünki elmi baxımdan çillələrin sırası, keçirilməsi, ümumiyyətlə Novruzda yer alması istiqamətində müxtəlif fikirlər mövcuddur. Aydınır ki, çillə əsas etibarilə qış bölgüsünü (kiçik çillə, böyük çillə) özündə ehtiva etmişdir. Ancaq ensikloedik qaynaqlarda anlam etibarilə də çillələr izah olunmuş, çətinlikdən çıxma, əziyyətdən qurtulma kimi dəyərləndirilmiş, eyni zamanda bu adda mərasimlərin olduğu diqqətə çatdırılmış, çillə, çillə kəsmək mərasimi, Çilləbeçə, çillə qarpızı və s. kimi kompleks mərasim ifadəsi olan istilahlar da yer almışdır (1, 55, 56).

Beləliklə, Novruz mərasimləri yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi milli adət-ənənəmizi özündə cəmləməklə milli-mədəni dəyərlərin əsas faktoru kimi Şuşa folklorunda inikas olunur. Xalqın milli bayramı onun bütövləşməsində, cəmləşməsində xüsusi şəkildə rol oynayır. Məhz erk qalamız olan Şuşa ərazisində Novruz mərasimlərinin yüksək səviyyədə milli kimliyimizi ifadə etməsi xüsusi strateji məfkurə olaraq hər zaman elmi tədqiqatların əsas mövzusu olmalıdır. Ümid edirik ki, bu araşdırma milli kimliyimizi Şuşa aspektində məkan işarəsi olaraq folklor prizmasından ifadə etməsi baxımından elmi ictimaiyyətin diqqətini cəlb edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Novruz Bayramı Ensiklopediyası. Tərtib edənlər: B.Abdulla, T.Babayev. Bakı: Şərq-Qərb, 2008.
2. Qarabağnamələr. III kitab. Tərtib edəni: N.Axundov. Bakı: Şərq-Qərb 2006.
3. https://azertag.az/xeber/bdu_da_elmi_seminar_susa_folklor_ornekləri-2151632
4. Şuşa – Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı: biblioqrafiya. Tərtib edəni X.Abbasova. Bakı: Zərdabi-Nəşr” MMC Nəşriyyat Poliqrafiya müəssisəsi, 2021.
5. Hüseyinov Y. Şuşa salnaməsi. Bakı: Şuşa nəşr, 2015.
6. Babayev T. Abdulla B. Novruz bayramı / Azərbaycan etnoqrafiyası. Üç cildə. III cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007.
7. Şəhriyar M.H. Seçilmiş əsərləri. Bakı: “Avrasiya press”, 2005.
8. Axundbəyli P. Şuşa həsrəti. Bakı: Azərnəşr, 2005.
9. Qarabağ: folklor da bir tarixdir, III kitab (Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Tərtər, Qubadlı, Zəngilan, Kəlbəcər, Laçın və Şuşa rayonlarından toplanmış folklor örnəkləri). Bakı: Elm və təhsil, 2012.

Redaksiyaya daxilolma tarixi: İlkin variant: 04.02.2025

Son variant: 25.02.2025